

**ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“MASTER IN EDUCATION”**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Διερεύνηση των παιδαγωγικών πρακτικών των εκπαιδευτικών στα ολιγοθέσια δημοτικά
σχολεία: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση»*

Γεωργακοπούλου Δ. Μαρία

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

Ασημάκη Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τ.Ε.π.Ε.Κ.Ε. Πατρών (Επιβλέπουσα)

Κουστουράκης Γεράσιμος, Καθηγητής Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η. Πατρών

Σαρακινιώτη Αντιγόνη, Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγική Αριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Πάτρα, 2024

Σκοπός

- Η **διερεύνηση** των παιδαγωγικών πρακτικών των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στα **ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία** (1/θέσιο, 2/θέσιο, 3/θέσιο).
- Οι **σημαντικότεροι παράγοντες** που φαίνεται να επιδρούν αρνητικά στις εφαρμοζόμενες παιδαγωγικές πρακτικές των εν λόγω εκπαιδευτικών.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Ελληνικό πεδίο

- ✓ πολλαπλά γνωστικά αντικείμενα (Κυρίδης et al., 2001)
- ✓ καλή επικοινωνία εκπαιδευτικών & μαθητών (Φύκαρης, 2004)
- ✓ ελλιπής επιμόρφωση εκπαιδευτικών σε διοικητικά ζητήματα (Γιάννου, 2005)
- ✓ περιορισμένος διδακτικός χρόνος (Κακλαμάνης, 2005)
- ✓ ελλείψεις σε υλικοτεχνική υποδομή (Χαρίτος, 2008)
- ✓ ακαταλληλότητα ΑΠΣ (Κλουβάτος, 2013)

Διεθνές πεδίο

- ✓ αναπροσαρμογή παιδαγωγικών πρακτικών των εκπαιδευτικών (Nawab & Baig, 2011)
- ✓ εργασιακός φόρτος (Plessis & Subramanien, 2014)
- ✓ συνδιδασκαλία γνωστικών αντικειμένων (Sangai, 2019)
- ✓ ελλειπείς οικονομικοί πόροι (Msimanga, 2019)
- ✓ εφαρμογή διορθωτικών στρατηγικών (Shareefa, 2020)
- ✓ ομαδοσυνεργατική προσέγγιση της διδασκαλίας (Nararan & Alinsug, 2021)

Το θεωρητικό πλαίσιο του Basil Bernstein

- ✓ **Κώδικας:** ρυθμιστική αρχή που ρυθμίζει το «τι» και το «πώς» των παιδαγωγικών πρακτικών (Bernstein, 2015· Λάμνιας, 2015).
- ✓ **Σύνορο:** κοινωνικές συμβάσεις & πρακτικές (Bernstein, 2015).
- ✓ **Ταξινόμηση:** αναφέρεται στην εξουσία (Bernstein, 2015· Λάμνιας, 2015).
- ✓ **Περιχάραξη:** αναφέρεται στον κοινωνικό έλεγχο (Bernstein, 2015· ESSA, n.d.).
- ✓ **Παιδαγωγικές πρακτικές:** ένας «πολιτισμικός αναμεταδότης» (Bernstein, 2015· Λάμνιας, 2002).

Τα ερευνητικά ερωτήματα

- 1. Ποιες παιδαγωγικές πρακτικές υλοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία;*
- 2. Ποιοι είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν τις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία;*

Μεθοδολογία της έρευνας (1/2)

- ✓ **Ποιοτική έρευνα** - Προσέγγιση ερμηνευτική
- ✓ **Σκόπιμη** δειγματοληψία - 16 εκπαιδευτικοί Γενικής Αγωγής.
- ✓ Εργαλείο συλλογής δεδομένων: **ημιδομημένη συνέντευξη**
- ✓ Επεξεργασία των δεδομένων: **ποιοτική ανάλυση περιεχομένου** - μονάδα καταγραφής το **θέμα**.

Μεθοδολογία της έρευνας (2/2)

Εννοιολογικές κατηγορίες συνέντευξης

- 1.** Οι ρυθμιστικοί και οι διδακτικοί κανόνες στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.
- 2.** Οι διαφορετικοί τύποι «αφομοίωσης» του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.
- 3.** Οι κυριότεροι εκπαιδευτικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών που στελεχώνουν τα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.
 - 3.1.** Η υποστελέχωση Ειδικοτήτων ως εκπαιδευτικός παράγοντας που επιδρά στις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.
- 4.** Τα διοικητικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.
 - 4.1.** Η ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στη διεκπεραίωση του διοικητικού έργου που αναλαμβάνουν κατά τη θητεία τους στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.

Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων

1. Οι ρυθμιστικοί και οι διδακτικοί κανόνες στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.

- ρητοί ιεραρχικοί κανόνες

«Όταν εγώ διδάσκω στους μικρούς Γλώσσα, συνήθως αναθέτω στις μεγάλες τάξεις να διαβάσουν το επόμενο μάθημα ή τους αναθέτω κάποιες εργασίες για να κάτσουν ήσυχα.» (ΔΑ4)

- ρητοί κανόνες διαδοχής

«Στα Μαθηματικά, στην Ε', εξηγούμε τις ασκήσεις, τις διορθώνουμε και μετά εγώ παραδίδω το νέο κεφάλαιο. Εξηγώ τι έχουμε να κάνουμε και τι πρέπει να προσέξουμε. Μετά κάνουμε κάποιες ασκήσεις εμπέδωσης και στο τέλος δίνω ασκήσεις ανατροφοδότησης για το σπίτι. Το ίδιο κάνω και στην Στ'. Τα μικρά της Α' όσο εγώ κάνω μάθημα στους μεγάλους ασχολούνται με κάποια ζωγραφιά.» (ΔΑ9)

- **ρητοί κανόνες βηματισμού**

«Κάθε χρόνο τρέχω για να προλάβω την ύλη στη Γλώσσα και στα Μαθηματικά. Πολλές φορές ξέρω ότι δε θα βγει.» (ΔΑ16)

- **κανόνες κριτηρίων**

«Στη Γλώσσα κάθε τρία μαθήματα βάζουμε τεστ και σε κάθε θεματική ενότητα που τελειώνει κάνουμε επαναληπτικό. Τα παιδιά ξέρουν ότι πρώτα θα κάνουμε ένα επαναληπτικό και μετά ένα κριτήριο αξιολόγησης.» (ΔΑ13)

«Στα Θρησκευτικά και στη Μελέτη κάνουμε πιο πολλή συζήτηση, δεν υπάρχει λόγος να βάλω κάποιο τεστ ή διαγώνισμα.» (ΔΟΣ8)

- **τήρηση των κανόνων κριτηρίων από τους φύλακες**

«Σχετικά με τη Μελέτη Περιβάλλοντος, σύμφωνα και με τις οδηγίες του Συντονιστή Εκπαιδευτικού Έργου, δεν ασχολούμαστε πολύ στα ολιγοθέσια. Έρχεται σε δεύτερη μοίρα και έτσι τη βαθμολογώ.» (ΔΑ10)

«Οι γονείς στα ολιγοθέσια σχολεία πολλές φορές δεν ασχολούνται με τους βαθμούς των παιδιών. Ίσως φταίει και η διαφορετική τους καταγωγή.» (ΔΑ12)

2.Οι διαφορετικοί τόποι «αφομοίωσης» του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία

- **1^η διορθωτική στρατηγική: μείωση ποσότητας & ποιότητας της μεταδιδόμενης γνώσης**

«Στους μαθητές που δυσκολεύονται, για παράδειγμα, στο μάθημα της ημέρας, αντί να διαβάσουνε μία σελίδα θα διαβάσουνε μία παράγραφο. Δεν θα ζητήσω δέκα πράγματα, θα ζητήσω δύο.» (ΔΑ10)

- **2^η διορθωτική στρατηγική: ολοήμερο δημοτικό σχολείο**

«Στόχος του ολοήμερου είναι η προετοιμασία των μαθητών για την επόμενη μέρα και επικουρικά ότι δεν έχουν κατανοήσει στην τάξη ο συνάδελφος να τους το εξηγήσει ξανά.» (ΔΟΣ11)

- **αναποτελεσματικός δεύτερος τρόπος πρόσληψης ΑΠΣ**

«Οι γονείς, πέραν του ότι μπορεί να μην γνωρίζουν πως να βοηθήσουν τα παιδιά τους, δεν έχουν και τον απαραίτητο χρόνο να το κάνουν. Διότι καθημερινά ασχολούνται τα κτήματά τους ή την φροντίδα των ζώων τους.» (ΔΑ1)

- **μαθητικός πληθυσμός από μαθητές διαφορετικών χωρών**

«Στο σχολείο μας δεν υπάρχει βοήθεια στο σπίτι, γιατί τα τρία από τα έξι παιδάκια είναι αλβανικής καταγωγής. Οι γονείς και να ήθελαν να βοηθήσουν δε μπορούν δυστυχώς να το κάνουν.» (ΔΟΣ7)

3.Οι κυριότεροι εκπαιδευτικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών που στελεχώνουν τα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.

- **η «συνθήκη» της συνδιδασκαλίας**

«Είναι πάρα πολύ δύσκολο στην αρχή να μπει και να κάνει μάθημα σε τρεις διαφορετικές τάξεις ταυτόχρονα.» (ΔΑ4)

- **η δόμηση και η διαμόρφωση του ΑΠΣ**

«Είναι μεγάλος ο όγκος της ύλης που πρέπει να βγάλω κατά τη διάρκεια της χρονιάς και ειδικά σε ένα ολιγοθέσιο που ο διδακτικός χρόνος είναι ελάχιστος σε σχέση με ένα πολυθέσιο σχολείο» (ΔΟΣ15)

- **η χρονική ταξινόμηση της διδακτικής ώρας**

«Στη Γεωγραφία εμείς έχουμε 45' την εβδομάδα ενώ στα πολυθέσια έχουν 90', άρα πώς θα καλυφθεί η ύλη;» (ΔΟΣ8)

- **η συχνή απουσία των μαθητών**

«Αν λείπουν παιδιά δεν προχωράς στην ύλη, παραμένεις στο ίδιο ακόμη κι αν χάνεις χρόνο» (ΔΑ14)

- **η έλλειψη τεχνολογικών μέσων**

«Τα εποπτικά μέσα είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τις πρακτικές μας γιατί λείπουνε. Θα μπορούσαμε με την χρήση τους να κερδίσουμε και χρόνο» (ΔΑ9)

3.1. Η υποστελέχωση Ειδικοτήτων ως εκπαιδευτικός παράγοντας που επιδρά στις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.

- **η υποστελέχωση με εκπαιδευτικούς Ειδικοτήτων**

«Δεν ξέρω πώς να τους κάνω το μάθημα των Εικαστικών γιατί δεν μας έχουν στείλει από την Υπηρεσία Εικαστικό στο σχολείο» (ΔΟΣ6)

«Δεν έχω τη γνώση, όπως για παράδειγμα, για τις τέχνες όπως κάποιος Εικαστικός ώστε να τα μεταδώσω στα παιδιά» (ΔΟΣ7)

- **η έλλειψη επιπλέον ερεθισμάτων των μαθητών**

«Όταν υπάρχουν και Ειδικότητες τα παιδιά παίρνουν ερεθίσματα που διαφορετικά δεν θα μπορούσαν να πάρουν από εμένα γιατί δεν έχω την αντίστοιχη γνώση.» (ΔΑ16)

4. Τα διοικητικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.

- **η ελλιπής χρηματοδότηση**

«Στην υλικοτεχνική υποδομή χρειάζονται περισσότερα πράγματα αλλά δεν υπάρχουν χρήματα. Κοιτάμε να καλύψουμε βασικές ανάγκες που έχουμε στο σχολείο. Δεν υπάρχει δηλαδή περιθώριο για να κάνουμε επενδύσεις. Ιεραρχούμε τις ανάγκες μας.» (ΔΑ10)

- **ο διττός ρόλος των εκπαιδευτικών**

«Το διοικητικό πηγαίνει όλο στο σπίτι, δυστυχώς δεν έχω άλλη επιλογή γιατί δεν προλαβαίνω να τα κάνω στο σχολείο. Το διοικητικό κομμάτι περιορίζεται στα πολύ βασικά στο σχολείο κλέβοντας χρόνο από τα μαθήματά μου, από τις ώρες διδασκαλίας φυσικά.» (ΔΑ4)

4.1. Η ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στη διεκπεραίωση του διοικητικού έργου που αναλαμβάνουν κατά τη θητεία τους στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία.

- η ελλιπής επιμόρφωση

«Στο διοικητικό κομμάτι πολλές φορές αισθάνομαι ανασφάλεια όσα χρόνια κι αν περάσουν γιατί δεν το έχω διδαχθεί. Δεν με έχει εκπαιδέσει κάποιος. Ξεκίνησα από την αρχή μπαίνοντας σε αυτόν τον χώρο χωρίς να ξέρω τίποτα. Ανέλαβα καθήκοντα λόγω αρχαιότητας και χωρίς να μου πει κάποιος τι πρέπει να κάνουμε, ποιες είναι οι δικές μας υποχρεώσεις, πώς πρέπει να κρατάμε τα βιβλία.» (ΔΑ13)

«Στο διοικητικό έργο όταν είσαι νέος είναι δύσκολα, δεν έχεις επιμορφωθεί και δεν έχεις τις απαραίτητες γνώσεις. Έτσι, ψάχνεις από παλιούς συναδέλφους να μάθεις τι θα κάνεις και με ποιον τρόπο. Στα ολιγοθέσια πρέπει να είσαι και δάσκαλος και διοικητικός υπάλληλος.» (ΔΑ16)

Συμπεράσματα (1/5)

- **ιεραρχικοί κανόνες**

ρητοί & «ξεκάθαροι» κατά την εξέλιξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Raggl, (2015)

- **κανόνες διαδοχής & βηματισμού**

ρητοί και αυστηρά καθορισμένοι σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα (Κλουβάτος, 2013)

- **κανόνες κριτηρίων**

αυστηροί στα ισχυρά γνωστικά αντικείμενα, εξασθενούν στα δευτερεύοντα γνωστικά αντικείμενα
(Bernstein, 2015)

- **η διατήρηση των κριτηρίων αξιολόγησης**

οι γονείς δεν παρεμβαίνουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και φαίνεται ότι δεν δείχνουν το απαραίτητο ενδιαφέρον για τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούνται οι μαθητές (Φύκαρης, 2004)

- **μικτές παιδαγωγικές πρακτικές (Morais & Neves, 2011)**

Συμπεράσματα (2/5)

- **1^η διορθωτική στρατηγική: μείωση ποιότητας & ποσότητας**

εφαρμόζεται στους αδύναμους μαθητές, στα κύρια γνωστικά αντικείμενα ώστε αυτοί να μπορέσουν να κατακτήσουν τους ταχείς κανόνες διαδοχής και βηματισμού. (Κυρίδης, et al., 2001· Κακλαμάνης, 2009· Raggl, 2015)

- **2^η διορθωτική στρατηγική: ολοήμερο δημοτικό σχολείο**

προβλέπεται από τον ίδιο τον σχολικό μηχανισμό και λειτουργεί επικουρικά για την προετοιμασία και τη μελέτη όλων των μαθητών στα γνωστικά αντικείμενα (Ν.2525/1997)

- **αναποτελεσματικός δεύτερος τύπος πρόσληψης ΑΠΣ**

λόγω της φύσης του επαγγέλματός τους οι γονείς αδυνατούν να προσφέρουν αφενός τον αντίστοιχο παιδαγωγικό χρόνο και αφετέρου το κατάλληλο υποστηρικτικό παιδαγωγικό πλαίσιο στα παιδιά τους (Μπρούζος, 1999)

- **μαθητικός πληθυσμός από μαθητές διαφορετικών χωρών**

λειτουργεί αρνητικά ως προς την κατάκτηση εκ μέρους των μαθητών των ολιγοθέσιων σχολείων των κανόνων βηματισμού και διαδοχής (Τουρτούρας, 2012)

Συμπεράσματα (3/5)

Εκπαιδευτικοί παράγοντες:

- η «συνθήκη» της συνδιδασκαλίας

τα πολλαπλά γνωστικά αντικείμενα και η εναλλάξ διδασκαλία της ύλης των τάξεων (Κλουβάτος, 2013)

- η δόμηση και διαμόρφωση του ΑΠΣ

το ΑΠΣ είναι βασισμένο στα πολυθέσια δημοτικά και περιλαμβάνει μεγάλο εύρος διδασκόμενης ύλης (Κακλαμάνης, 2005)

- η χρονική ταξινόμηση της διδακτικής ώρας

η διδακτική ώρα είναι περιορισμένη & δημιουργούνται ρηγματώσεις για την επιμήκυνσή της (Χαρίτος, 2008· Naparan & Alinsug, 2021)

Συμπεράσματα (4/5)

- **απουσία μαθητών**

αδυναμία βηματισμού στη νέα μεταδιδόμενη γνώση (Bernstein, 2015)

- **έλλειψη τεχνολογικών μέσων**

χρήση προσωπικών τεχνολογικών μέσων λόγω έλλειψης από τη σχολική μονάδα (Msimanga, 2019)

- **υποστελέχωση εκπαιδευτικών Ειδικοτήτων & έλλειψη επιπλέον ερεθισμάτων**

κάλυψη των γνωστικών αντικειμένων από εκπαιδευτικούς της τάξης & έλλειψη διδακτικών ερεθισμάτων στους μαθητές (Παππάς, 2007· Τσολακίδης & Φωκίδης, 2010)

Συμπεράσματα (5/5)

Διοικητικά εμπόδια:

- **οι περιορισμένοι οικονομικοί πόροι**

εξαρτάται από τους «φύλακες» είναι μειωμένη & οι εκπαιδευτικοί ιεραρχούν τις ανάγκες της σχολικής μονάδας (Plessis & Subramanien, 2014)

- **διττός ρόλος εκπαιδευτικών**

είναι εκπαιδευτικοί και προϊστάμενοι/ες της σχολικής μονάδας & εργάζονται στο σπίτι (Κυρίδης et al., 2001· Χαρίτος, 2008· Plessis & Subramanien, 2014)

- **ελλιπής επιμόρφωση σε διοικητικά θέματα**

σε ζητήματα που αφορούν τα διοικητικά τους καθήκοντα (Κυρίδης et al., 2001· Κακλαμάνης, 2005· Plessis & Subramanien, 2014)

Ερευνητικές προεκτάσεις

- Να διερευνηθεί αν το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούνται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση είναι κατάλληλα για τα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία (1/θέσιο, 2/θέσιο, 3/θέσιο), καθώς και πως αυτά επηρεάζουν και διαμορφώνουν το γνωστικό επίπεδο των μαθητών και τις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών των ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων.
- Να διερευνηθούν οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές προσδοκίες των μαθητών των ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων (1/θέσιο, 2/θέσιο, 3/θέσιο) υπό την επίδραση του πολιτισμικού και κοινωνικού κεφαλαίου.

Βιβλιογραφία

Alves, V. & Morais, A. (2012). A sociological analysis of science curriculum and pedagogic practices. *Pedagogies: An international journal*, 7(1), pp.52-71.

Ανδρής, Ε. (2015). Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού. Στο Παπαδάτος, Γ., Πολυχρονοπούλου, Σ. & Μπαστέα, Α. (Επιμ.) *Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή*, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 19-21 Ιουνίου 2015, Αθήνα.

Asimaki, A., Lagiou, A, Koustourakis, G. & Sakkoulis, D. (2018). Training adequacy and pedagogic practices of teachers in reception facilities for refugee education in Greece during the economic crisis: A case study. *Journal of Social Education*, 8(3), pp.79-97.

Ασημάκη, Α., Σακκούλης, Δ. & Βεργίδης, Δ. (2016). Αναζητώντας παιδαγωγικές πρακτικές για τη σχολική επιτυχία «όλων» των μαθητών: μια κοινωνιολογική προσέγγιση. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, ΙΖ(67).

Βάμβουκας, Μ. (1998). Εισαγωγή στην Ψυχολογική έρευνα και μεθοδολογία. Αθήνα: Γρηγόρης.

Bell, J. (2005). Πώς να συντάξετε μια επιστημονική εργασία. Οδηγός ερευνητικής μεθοδολογίας (Ε. Πανάγου, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Bell, J. (2007). Πώς να συντάξετε μια επιστημονική εργασία: Οδηγός ερευνητικής μεθοδολογίας (Ε. Πανάγου, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Βεργίδης, Δ. (1997). Νεορατσισμός, σχολική ένταξη και εκπαιδευτικές πρακτικές -η περίπτωση των τσιγγανοπαίδων-. Ανακτήθηκε από <https://docplayer.gr/64862234-Iuitris-vergidis-neoratsisuos-sholiki-entaxi-kai-ekraideytikes-praktikes-i-periptosi-ton-tsigganopaidon.html>

Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, symbolic control and identity: theory, research, critique*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Bernstein, B. (2015). Παιδαγωγικοί κώδικες & κοινωνικός έλεγχος (Ι. Σολομών, Μτφρ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Bernstein, B. & Σολομών, Ι. (1998). Παιδαγωγική, ταυτότητες, σύνορα: Μιλώντας για μια θεωρία συμβολικού ελέγχου. Σύγχρονα θέματα: τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας, 66, σσ.125-134.

Βιτσιλάκη, Χ. (2002). Βασικοί άξονες διαμόρφωσης του προγράμματος του ολοήμερου σχολείου. Στο Πυργιωτάκης, Ι. (Επιμ.) *Ολοήμερο σχολείο λειτουργία και προοπτικές*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, σσ.79-94.

Γιάννου, Σ., 2005. Και πάλι ο λόγος για τα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία. *Το Σχολείο και το Σπίτι*, 44, σσ.274-280.

Cause, L. (2010). Bernstein's code theory and the educational researcher. *Asian Social Science*, 6(5), pp.3-9.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K., (2008). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Creswell, J. (2016). Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας. (Ν. Κουβαράκου, Μτφρς.). Αθήνα: Ίων.

Dzansi, D. & Amedzo, K. (2014). Integrating ICT into Rural South African Schools: Possible Solutions for Challenges, *International Journal of Educational Sciences*, 6(2), pp.341-348.

Doğan, F. S., Çapan, S. A. & Ciğerci, F. M. (2020). Dilemmas in teaching English in multigrade classrooms: Classroom teachers' perceptions on English as a foreign language course. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*, 14(1), 52-68.

Downes, N. & Roberts, P. (2018). Revisiting the schoolhouse: A literature review on staffing rural, remote and isolated schools in Australia 2004-2016. *Australian and International Journal of Rural Education*, 28(1), pp.31-54.

Enayati, T., Zameni, F. & Movahedian, M. (2016). Classroom management strategies of multigrade schools with emphasis on the role of technology. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*, 7(2), pp.1-10.

Engin, G. (2018). The opinions of the multigrade classroom teachers on multigrade class teaching practices (Multiple case analysis: Netherlands-Turkey example). *International Journal of Progressive Education*, 14(1), pp.177-200.

ESSA (n.d.). The theory of Basil Bernstein. Ανακτήθηκε από http://essa.ie.ulisboa.pt/bernsteinstheory_text.htm

Ευθυμίου, Π. (2002). Πρόλογος. Στο Στο Πυργιωτάκης, Ι. (Επιμ.) *Ολόημερο σχολείο λειτουργία και προοπτικές*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Hardman, F., Stoff, C., Aung, W. & Elliott, L. (2014). Developing pedagogical practices in Myanmar primary schools: possibilities and constraints. *Asia Pacific Journal of Education*, 36(S1), pp.98-118

Hoadley, U. & Muller, J. (2010). Codes, pedagogy and knowledge: advances in Bernsteinian sociology of education. Στο Apple, W., Ball, S. & Gandin, A. (Eds.) *The Routledge international handbook of sociology of education*. Routledge: New York.

Howley, A., Wood, L., & Hough, B. (2011). Rural elementary school teachers' technology integration. *Journal of Research in Rural Education*, 26(9), pp.1-13.

Hsich, H., & Shannon, S. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), pp.1277-1288.

Ιωσηφίδης, Θ. (2003). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Κριτική.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες της αγωγής. Αθήνα: Κριτική.

Κακλαμάνης, Θ. (2005). «Τα σχολεία ανάγκης» μπορούν να ανοίξουν ένα παράθυρο στο μέλλον;, Το Σχολείο και το Σπίτι, 44, σσ.23-32.

Κλουβάτος, Κ. (2013). Ολιγοθεσιακή διδασκαλία: Η υφιστάμενη κατάσταση και η αναγκαιότητα διαφοροποίησης του Αναλυτικού Προγράμματος. Πρακτικά του ΙΕ' Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος - International Scientific Conference eRA-8 με θέμα: «Η Συμβολή της Τεχνολογίας στην Επιστήμη, την Οικονομία, την Κοινωνία και την Εκπαίδευση», 23-25 Σεπτεμβρίου 2013, (σσ.1-7) Πειραιάς.

Κουλαϊδής, Β. & Δημόπουλος, Κ. (2010). Παιδαγωγικές πρακτικές στο ελληνικό σχολείο: Αναγνώσεις διδακτικών βιβλίων. Στο Κουλαϊδής, Β. & Τσατσαρώνη, Α. (Επιμ) *Παιδαγωγικές πρακτικές: έρευνα και εκπαιδευτική πολιτική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Koustourakis, G., Zacharos, K. & Papadimitriou, K. (2014). Teaching pre-school Mathematics and influences by the kindergarten school social context: A preliminary study. *Review of Science, Mathematics and ICT Education*, 8(1), pp.81-99.

Κουτσιμπέλη, Ο. (2014) Η έννοια των κωδίκων στη γλωσσολογική θεωρία του Basil Bernstein. *Παιδαγωγικές προεκτάσεις, Νέος Παιδαγωγός*, 4, σσ.121-135.

Κυριαζή, Ν. (2011). Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών. Αθήνα: Πεδίο.

Κυρίδης, Α., Παπασταμάτης, Α., Γκόλια, Β. & Μπάρα, Υ. (2001). Ζητήματα των ολιγοθέσιων σχολείων της ελληνικής υπαίθρου σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών, *Επιστήμες Αγωγής*, 2-3, σσ.113-120.

Κωνσταντινίδης, Γ., Μυλωνά, Ι. & Τσαντόπουλος, Γ. (2009). Μεθοδολογικός Πλουραλισμός στη σύγχρονη οικονομική και κοινωνική έρευνα. *Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών*, 16, σσ.137-148.

Κωστίκα, Ι. (2004). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: διερεύνηση απόψεων και στάσεων των στελεχών της εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Λάμνιαν, Κ. (2002). Κοινωνιολογική ανάλυση διαφοροποιημένων εκπαιδευτικών πρακτικών. *Μέντορας*, 5(5), σσ.82-102.

Λάμνιαν, Κ. (2015). Κοινωνιολογική θεωρία και εκπαίδευση. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Λέφας, Χ. (1942). Η ιστορία της εκπαίδευσης. Αθήνα: ΟΕΣΒ.

Μάγος, Κ. (2005). «Συνέντευξη ή Παρατήρηση;» Η έρευνα στη σχολική τάξη. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 10, σσ.5-19.

Mason, J. (2011). Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας (Ν. Κυριαζή, Μτφρ.). Αθήνα: Πεδίο.

Ματσαγγούρας, Η. (2002). Διαθεματικότητα. Από την εννοιοκεντρική διδασκαλία στα σχέδια εργασίας. Αθήνα: Γρηγόρης.

Morais, A. & Neves, I. (2011). Educational texts and contexts that work. Discussing the optimization of a model of pedagogic practice. Revised personal version of the article published in: Frandji, D. & Vitale, P. (Eds.), *Knowledge, pedagogy & society: International perspectives on Basil Bernstein's sociology of education* (pp.191-207). London: Routledge. Ανακτήθηκε από http://essa.ie.ulisboa.pt/ficheiros/artigos/livros/2011_Educationaltextsandcontextsthatwork.pdf

Μπάκας, Θ. (2003). Ο παρωθητικός ρόλος του Δ/ντη στο ολοήμερο σχολείο. Πρακτικά Σεμιναρίου Α' Διεύθυνσης Π.Ε. Αθηνών.

Μπουζάκης, Σ. (1999). Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1999). Αθήνα: Gutenberg.

Μπρούζος, Α. (1999). Ο εκπαιδευτικός και κοινωνικός αποκλεισμός στα ολιγοθέσια σχολεία: Μύθοι και πραγματικότητα. Στο Χ. Κωνσταντίνου & Γ. Πλείος (Επιμ.), *Σχολική Αποτυχία και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Αιτίες, συνέπειες και αντιμετώπιση Πρακτικά του Η' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου* (σσ.263-279). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπρούζος, Α. (2002). Μικρά σχολεία μεγάλες προσδοκίες. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.

Μπρούζος, Α. & Οικονομόπουλος, Δ. (2016). Διερεύνηση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί στα ολιγοθέσια σχολεία. *Επιστήμες της Αγωγής*, 1, σσ.87-107.

Msimanga, M. (2019). Managing the use of resources in multi-grade classrooms. *South African Journal of Education*, 39(3), pp.1-9.

Nararan, G. & Alinsug, V. (2021). Classroom strategies of multigrade teachers. *Social Sciences & Humanities Open*, 3(1), pp.1-6.

Nawab, A. & Baig, S. 2011. The possibilities and challenge of multigrade teaching in Rural Pakistan. *International Journal of Business and Social Sciences*, 2(15), pp.166-172.

Νόμος 11/1834: Περί δημοτικών σχολείων.

Νόμος 2525/1997. Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις. Ανακτήθηκε από http://dide.flo.sch.gr/web/wp-content/uploads/2013/05/DIDEFlorinas_N_2525_1997_Me_Oles_Tis_Allages.pdf

Νόμος 4692/2020 (ΦΕΚ Α 111-12/06/2020). Αναβάθμιση του Σχολείου και άλλες διατάξεις. Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpraideuse/nomos-4692-2020-phek-111a-12-6-2020.htm>

Νταγιάκης, Α. (2003). Τα μαθηματικά στα ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία της ελληνικής υπαίθρου: Προτάσεις και προοπτικές. Το Σχολείο και το Σπίτι, 42, σσ.271-274.

Οικονομόπουλος, Δ. (2009). Επίδοση στο γυμνάσιο και εγκατάλειψη της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης για τους μαθητές που προέρχονται από ολιγοθέσια και πολυθέσια δημοτικά σχολεία. Επιστημονικό Βήμα, 10, σσ.75-81.

Οικονομόπουλος, Δ. & Μπρούζος, Α. (2017). Διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών για τις πτυχές της λειτουργίας των ολιγοθέσιων. Επιστήμες της Αγωγής, 1, σσ.64-83.

Παπασταμάτης, Α. (1995). Τα ολιγοθέσια σχολεία της ελληνικής υπαίθρου. Αθήνα: Γρηγόρης.

Παππάς, Ν. (2007). Ολιγοθέσια σχολεία και ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: «Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα», 4- 6 Μαΐου 2007 (σσ.343-346), Αθήνα.

Πασιαρδής, Π. (2004). Εκπαιδευτική ηγεσία: Από την περίοδο της ευμενούς αδιαφορίας στη σύγχρονη εποχή. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Patton, M. (2002). Qualitative research & evaluation methods. California: Sage.

Plessis, A. & Subramanien, B. (2014). Voices of despair: Challenges for multigrade teachers in a rural district in South Africa. Educational Research for Social Change, 3(1), pp.20-36.

Προεδρικό Διάταγμα 50/1996 (ΦΕΚ Α' 45/1996). Μεταθέσεις και τοποθετήσεις των εκπαιδευτικών της δημόσιας Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε από https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/pd50_0.pdf

Προεδρικό Διάταγμα 79/2017 (ΦΕΚ 109/1-8-2017): Οργάνωση και λειτουργία νηπιαγωγείων και δημοτικών σχολείων. Ανακτήθηκε από <https://edu.klimaka.gr/nomothesia/fek/3055-pd109-2017-organwsh-leitourgia-dhmotiko-nhriagwgeio>

Πυργιωτάκης, Ι. (2002). Ολοήμερο σχολείο: λειτουργία και προοπτικές. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Raggi, A. (2015). Teaching and learning in small rural primary schools in Austria and Switzerland-Opportunities and challenges from teachers' and students' perspectives. International Journal of Educational Research, 74, pp.127-135.

Robson, C., (2007). Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Αθήνα: Gutenberg.

Rosenberg, L., Christianson, M., Angus, M. & Rosenthal, E. (2014). A focused look at rural schools receiving school improvement grants. Ανακτήθηκε από <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED544784.pdf>

Ρούσσο, Σ., Παπαθεοδώρου, Θ., Σπυριδάκης, Μ., Κουτσούκου, Η., Γεωργούλια, Ε. κ.α. (2008). Πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις της σχολικής διαρροής σε τοπικό επίπεδο. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Sing, P., Thomas, S. & Harris, J. (2013). Recontextualising policy discourses: a Bernsteinian perspective on policy interpretation, translation, enactment. Journal of Education Policy, 28(4), pp.465-480.

Sangai, S. (2019). Multigrade teaching challenges and opportunities. Journal of Indian Education, XLIV(4), pp.27-33.

Shareefa, M. (2020). Using differentiated instruction in multigrade classes: a case of a small school. *Asia Pacific Journal of Education*, 4(1), pp.167-181.

Σολομών, Ι. (1994). Εκπαιδευτική δράση και κοινωνική ρύθμιση των υποκειμένων: γνώση, πειθαρχία και το πεδίο του σχολείου. Στο Σολομών, Ι & Κουζέλης, Γ. (επιμ.) Πειθαρχία και γνώση. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Τζάνη, Μ.(1983). Σχολική επιτυχία ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας. Αθήνα: Γρηγόρης.

Τουρτούρας, Χ. (2009). Ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία και επίδοση παλιννοστούντων κι αλλοδαπών. Κατάθεση μιας διαφοροποιημένης οπτικής στη βάση εμπειρικών ερευνητικών αποτελεσμάτων. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ.), 12ο Διεθνές Συνέδριο για την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Μετανάστευση-Διαχείριση Συγκρούσεων και Παιδαγωγική της Δημοκρατίας, Ιούνιος 2009 (σσ.361-381), Πάτρα.

Τουρτούρας, Χ. (2012). Σχολική αποτυχία και αποκλεισμός. Η περίπτωση των παιδιών από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Τσατσαρώνη, Α. & Κουλαϊδής, Β. (2010). Παιδαγωγικός λόγος και παιδαγωγική πρακτική: θεωρητικοί όροι, προβληματική και πεδίο εφαρμογής. Στο Κουλαϊδής, Β. & Τσατσαρώνη, Α. (Επιμ) Παιδαγωγικές πρακτικές: έρευνα και εκπαιδευτική πολιτική. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Tsatsaroni, A., Ravanis, K. & Falaga, A. (2004). Studying the recontextualization of science in pre-school classrooms: Drawing on Bernstein's insights into teaching and learning practices. *International Journal of Science and Mathematics Education*. 1, pp.385-417.

Tsatsaroni, A. & Sarakinoti, A. (2017). Thinking flexibility, rethinking boundaries: Students' educational choices in contemporary societies. *European Educational Research Journal*, 00(0), pp.1-21.

Τσιώλης, Γ. (2014). Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα. Αθήνα: Κριτική.

Τσολακίδης Κ. & Φωκίδης Ε. (2010). Τα Ολιγοθέσια και Δυσπρόσιτα Σχολεία στην Εποχή της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Στο Η. Αθανασιάδης (Επιμ.). Διαστάσεις έρευνας στο χώρο της εκπαίδευσης και της παιδαγωγικής (σσ.162-179), Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.

Υπουργική Απόφαση 83939/Δ1/2017 (ΦΕΚ 1800/24-5-2017): Ωρολόγιο Πρόγραμμα Ολιγοθέσιων Δημοτικών Σχολείων. Ανακτήθηκε από <https://www.esos.gr/arthra/50767/orologio-programma-oligothesion-dimotikon-sholeion>

ΦΕΚ 303B & 304B, (2003): Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών & Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε από <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

ΦΕΚ 1507/Β/13-10-2006: Αριθμός μαθητών ανά Τάξη ή Τμήμα Τάξης στο Δημοτικό Σχολείο. Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/protobathmia-ekpaideuse/ya-f3-897-97652-g1-2006.html>

Φύκαρης, Ι. (2004). Τοπική κοινότητα και σχολείο. Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων, 9, σσ.19-32.

Χαρίτος, Β. (2008). Συνθήκες λειτουργίας των ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων. Επιστημονικό Βήμα, 9, σσ.15-26.

Χριστίδου-Λιοναράκη, Σ. (2001). Σχολείο ανοικτό στην κοινότητα. Στο Δραγώνα, Θ. (Επιμ.) Εθνοπολιτισμικές διαφορές και εκπαίδευση (σσ.165-185). Πάτρα: Ε.Α.Π.

Σας ευχαριστώ πολύ!

“The young people are the future of the world, and if we start with them first, if we educate them (...), the future of this world, will be in good hands for generations to come.”-Erin Gruwell